

РЭЦЭПЦЫЯ ТВОРЧАСЦІ К. І. ГАЛЧЫНЬСКАГА Ў БЕЛАРУСІ

Не адно стагоддзе беларуска-польскіх літаратурных узаемасувязей сведчыць пра іх плённасць і шматвектарнасць. Гэтаму спрыялі і спрыяюць па сённяшні дзень вядомыя фактары: геаграфічная блізкасць, суадноснасць гістарычных лёсаў, полікультурная парадыгма і г.д. У гэтых сувязях, падкрэслім, няма нічога выпадковага: яны маюць глыбокія карані як ва ўнутраным свеце асобнага пісьменніка, так і ў духоўнай і культурнай роднаснасці беларускага і польскага этнасаў.

Логіка мастацкай творчасці дыктуе айчынным творцам браць са скарбніцы сусветнай літаратуры самае лепшае, звяртацца да дасягненняў пісьменнікаў, якія надалі бяспрэчную адметнасць асобным нацыянальным літаратурам. І польскае прыгожае пісьменства ў гэтым кантэксце не выключэнне. Тут на першым плане – Я. Каханоўскі, А. Міцкевіч, Ю. Славацкі, Ю. І. Крашэўскі, Ст. Выспяньскі, Ст. Жэромскі, Ул. Рэймант, Я. Івашкевіч... Польскі ўплыў на развіццё беларускага літаратурнага працэсу не адно стагоддзе прадуктыўны і натуральны дзякуючы значнаму мастацкаму патэнцыялу польскай літаратуры, асабліва яе зместавай глыбіні, а таксама ідэйна-эстэтычнай пазіцыі пісьменнікаў, якая ў індывідуальным і сацыяльным планах з'яўляецца актыўнай, жыццесцвярджальнай і свабодалюбівай.

З 20-ых гадоў XX стагоддзя арыгінальна загучаў у польскай паэзіі голас **Канстанты Ільдэфанса Галчыньскага** (1905-1953). Пісьменнік нязменна быў патрабавальны да сябе і сваёй творчасці, усё правяраў на духоўную і маральна-этычную трываласць, быў чалавекам тонкай і прыгожай натуры.

Творчасць гэтага польскага паэта напоўнена адчуваннем абсалютнай раскаванасці ў палёце творчай фантазіі, цікавай вобразнасцю, незвычайнай метафорукай, інтэлектуальнымі парабаламі, нестандартнасцю і незалежнасцю мастацкага мыслення, іранічнасцю (іронія гэтая, падкрэслім, нараджаецца з абвостранага адчування дысгармоніі свету).

К. І. Галчыньскі засведчыў сваю прысутнасць у беларускай літаратуры праз пераклады, навуковыя даследаванні, тыпалагічныя перагукі на лейтматыўным, вобразна-выяўленчым і стылёвым узроўнях. Пытанне рэцэпцыі творчасці гэтага польскага паэта ў беларускай культурнай прасторы пакуль што не атрымала належнай увагі, але пэўная база для высноў і магчымых перспектываў такога даследавання ўжо назапашана. Творы Галчыньскага стала прысутнічаюць у практыцы выкладання замежнай і нацыянальнай літаратуры у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах РБ; у БДУ, напрыклад, абаронены дыпломная і магістарская праца «Гратэск у паэзіі К. І. Галчыньскага».

Што датычыцца непасрэдна перакладаў твораў К. І. Галчыньскага на рускую і беларускую мовы, то сітуацыя тут складвалася наступным чынам. У

рускамоўнай літаратурнай прасторы пераклады яго твораў з'яўляюцца з канца 1950-ых гадоў як асобнымі выданнямі, так і ў анталогіях польскай паэзіі (перакладалі А. Базілеўскі, Д. Самойлаў, С. Свяцкі, А. Гелескул, Б. Слуцкі і інш.). Першы ж пераклад з Галчыньскага на беларускую мову быў здзейснены Максімам Танкам яшчэ ў 1937 годзе – гэта быў верш «Serwus Madonna». У другой палове XX стагоддзя агляды і звесткі аб польскай літаратуры, польскіх пісьменніках змяшчала тагачасная айчынная энцыклапедычна-даведачная літаратура, а навукоўцы займаліся вывучэннем і даследаваннем праблем развіцця польскага прыгожага пісьменства, асобных персаналіяў, у тым ліку і творчасцю К. І. Галчыньскага.

Зазначым, што ў канцы XX – пачатку XXI стст. у Беларусі цікавасць да польскай літаратуры не паслабляецца. Намаганнямі аматараў польскай паэзіі і пры падтрымцы адпаведных зацікаўленых арганізацый у 2006 годзе была выдадзена прыстойная кніга выбраных твораў польскага паэта ў перакладах Л. Дранько-Майсюка, А. Хадановіча, В. Болбаса, Г. Герасінай, Л. Баршчэўскага, Н. Русецкай і інш. [1]. Канечне, трэба прыгадаць і пераклады асобных вершаў Галчыньскага ў анталогіях польскай паэзіі XX стагоддзя Яна Чыквіна і Алега Лойкі (апошні – вядомы беларускі даследчык, паэт, знаўца польскай літаратуры – у 2003 годзе стварыў цудоўную кнігу перакладаў пад загалоўкам «Напярэймы: ад Буга да Варты. Анталогія польскай паэзіі XX стагоддзя», у якую ўвайшла і нізка выбраных твораў К. І. Галчыньскага розных гадоў: «Serwus, мадона», «Аб маёй паэзіі», «Ноч у Вільні», «Песня пра жаўнераў з Вестэрплятэ», «Зачараваныя дрожкі» і інш.).

19 чэрвеня 2009 года пры падтрымцы Польскага інстытута ў Доме Дружбе (Мінск) адбылася цікавая сцэнічная фантазія па вершах польскага паэта К. І. Галчыньскага «Песня маёй дарогі. Незвычайная гісторыя ўзнёслага кахання» са зборніка «Сёмае неба» (інсцэніроўка – Алег Вінярскі, рэжысёр – Анатоль Стрыкуноў).

Безумоўна, польская паэзія другой паловы XX стагоддзя – блізкая нам па духу, але адрозненні, дастаткова адчувальныя, у форме даюць той дыстанцыйны ракурс, які пры дамінантным панаванні рэалістычнай традыцыі ў нашай літаратуры дазваляе ўспрымаць польскую паэзію як нешта аддаленае ад нас, непадобнае. Такой на першы погляд падаецца і паэзія К. І. Галчыньскага. Але пры больш уважлівым разглядзе яго паэзіі напрошваюцца тыпалагічныя паралелі з беларускай паэзіяй другой паловы XX ст., з асобнымі айчыннымі паэтамі, а гэта непазбежна дасць магчымасць убачыць нешта новае, сказаць пра творчасць тых ці іншых аўтараў свежа і арыгінальна.

Матывы адказнасці перад гісторыяй і будучыняй, пафас сцвярджэння высокіх маральна-духоўных каштоўнасцей, спалучэнне асабістага і грамадскага, сацыяльнага і гуманістычнага, надзённага і вечнага, асабовасць і філасофская значнасць паэтычнай думкі лучаць паэтычны свет К. І. Галчыньскага з творчасцю такіх беларускіх пісьменнікаў другой паловы XX стагоддзя, як П. Панчанка, М. Танк, А. Куляшоў, А. Вярцінскі і інш.

Вядомым і шчырым папулярызатарам і знаўцам польскай літаратуры, аматарам і перакладчыкам К. І. Галчыньскага быў і застаецца Ул. Караткевіч.

Кніжныя традыцыі, вобразнае багацце, філасафічнасць, інтэртэкстуальнасць, далучанасць да рамантычнай традыцыі зборнікаў Ул. Караткевіча «Матчына душа», «Вячэрнія ветразі», «Мая Іліяда», «Быў. Ёсць. Буду» даюць падставы для выяўлення тыпалагічных сыходжанняў з паэзіяй К. І. Галчыньскага.

У серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі» Янка Брыль у артыкуле «Наш Караткевіч», узгадваючы пра вядомую вежу Марыяцкага касцёла ў Кракаве, піша: «Я слухаў, лежачы, і ўжо не першы раз успомніў, што туды, на тую касцёльную вышыню – 222 крутыя прыступкі – да тых гарністаў аднойчы цудам, праз усе забароны, трапіў і беларус. І гэта быў вясёлы беларус, адзін з нашых найлепшых, калі не найлепшы апошнім часам знаўца сваёй і суседскай гісторыі. Не ведаю, чуў ужо ён тады ці не чуў, што гэты ж хмельна-вясёлы подзвіг зрабіў да яго вельмі дастойны польскі аптыміст і рызыконт паэт Галчыньскі, пан і таварыш Канстанты Ільдэфонс, высокай пробы слова якога Караткевіч ведаў і любіў. Ну што ж, з усмешкай думаў я, слухаючы песню горна, не важна, што быў папярэднік, – так ці так, а яно і ў нашага рызыконта зрабілася молада ў кожным узросце» [3, с. 130].

Адам Мальдзіс у нарысе «Замежныя вандроўкі» ўспамінае: «У навагрудскім фарным касцёле, дзе хрысцілі Міцкевіча, ён уважліва прыслухоўваўся да таго, што ксёндз Новак расказваў пра барэльефную «табліцу» ў гонар беларускіх братоў Рудамінаў, якія ўдзельнічалі ў вайне з туркамі пад Хоцінам, амаль усе там загінулі.

– Гэта ж гатовы сюжэт! – усклікнуў.

На развітальным абедзе ў гонар польскіх гасцей у мінскім рэстаране «Юбілейны» Мацей Юзаф Канановіч прапанаваў стоячы «споўніць» здароўе «начальніка і грамадзяніна Касцюшкі». Адказваючы яму, Караткевіч выдаў цудоўны тост за Польшчу, за лепшыя старонкі супольнай гісторыі («у ёй было, панове, усё: і веліч, і ганьба») і тут жа з усёй непасрэднасцю запрасіўся дамоў.

– Гэта сапраўдны Галчыньскі! – правёў Канановіч паралель паміж Караткевічам і вядомым польскім паэтам, маючы на ўвазе і іх талент, і спосаб быцця» [2, с.348-349].

Ул. Караткевіч, разважаючы пра творчасць пісьменнікаў беларуска-польскага сумежжа, адзначаў: «Міцкевіч піша па-польску, але рэаліі яго твораў цалкам беларускія, але і старэйшыя і навейшыя яго даследчыкі лічаць, што сам склад яго мыслення быў беларускі, а творы ягоныя страката перасыпаны вялікім мноствам беларускіх слоў і тымі беларуска-польскімі барбарызмамі, што былі ўласцівы шляхце беларускага паходжання. Нездарма ж у паэта Канстанты Галчыньскага ёсць верш, герой якога, чытаючы Міцкевіча, нападае на слова «свежоп», перагортвае ўсе, якія ёсць слоўнікі польскай мовы, не знаходзіць такога і, не смеючы не верыць Міцкевічу, з'язджае з розуму.

Ужо шэпчуць вакол:

*Што гэта зрабілася з хлопцам!
Дзякую, пане Адам!!!
Я ахвяра свежэго.
(Пераклад – У.К.)*

А на самай справе Міцкевіч проста «палянізаваў» звычайную беларускую «свірэпку», або «свірэп» [2, с. 286-287].

Як нам падаецца, дастаткова падстаў для параўнальна-тыпалагічнага даследавання паэзіі К. І. Галчыньскага з паэзіяй Максіма Танка. Нездарма Ул. Калеснік заўважыў, што «сярод польскіх паэтаў-сучаснікаў найбольш ахвотна перакладае М. Танк Уладзіслава Бранеўскага, Канстанты Ільдэфонса Галчыньскага, Тадэвуша Ружэвіча» [4, с. 184]. Гуманістычны пафас, актывізацыя філасафічнага і інтэлектуальнага дыскурсу, багацце і цікавае паяднанне ўмоўна-асацыятыўнай і канкрэтна-рэалістычнай вобразнасці, арганічная далучанасць да маральнага, эстэтычнага і духоўнага вопыту свайго народа і набыткаў сусветнай культуры – апазнавальныя знакі творчасці беларускага і польскага пісьменнікаў. Герой іх паэзіі – высокадасведчаны інтэлігент, інтэлектуал, знаўца сучаснасці і гісторыі.

У К. І. Галчыньскага і М. Танка зварот да традыцый мінулага (біблейскіх, антычных, фальклорных матываў і вобразаў) дапамагаў лепш зразумець і выявіць сучаснасць. Свет іх паэзіі – гэта арганічны спляў культуры, гісторыі і сучаснасці, бо праз прызму багацця сусветнай культуры паэты больш пільна ўглядаліся ў шматстайнасць жыццёвых фактаў і з’яў, намацвалі і асэнсоўвалі важнасць сувязі эстэтычных і этычных каштоўнасцей.

У вершах К. І. Галчыньскага і М. Танка аб чалавеку і яго шчасці, вышэйшым накіраванні шмат мяккага, сумнага лірызму, калі-нікалі афарбаванага экзістэнцыяльным дыскурсам. Філасофскія развагі польскага і беларускага паэтаў аб жыцці, аб людзях, аб гісторыі, як антычнай, так і сучаснай, звернуты да нацыянальных і агульначалавечых каштоўнасцей.

Вобразнасць і метафарычнасць, уласцівыя паэзіі К. І. Галчыньскага і М. Танка, а таксама трапнасць іх паэтычнай мовы надаюць вершам мноства значэнняў, якія непрыкметна вырастаюць з простых, лаканічных формул, штодзённых і, здавалася б, вядомых ісцін. Пад знешняй стрыманасцю наратыўнай формы прыхавана тонкая гама пачуццяў і перажыванняў, выкліканых пытаннямі і праблемамі сучаснасці, экзістэнцыяльнымі пошукамі чалавека. К. І. Галчыньскі і М. Танк далікатна мадэрнізуюць сувязь паміж паэтычным вобразам і інтэлектуальнымі роздумамі, не парушаючы вельмі рэзка традыцыйных звычак чытача, плаўна ўводзячы яго ў мастацка-вобразную парадыгму верша.

Падводзячы вынікі, можна адзначыць, што паэтычная творчасць К. І. Галчыньскага стала ўвайшла ў беларускую літаратурную парадыгму на ўзроўні ведання яго імя, прысутнасці і навуковага асэнсавання творчай спадчыны польскага паэта ў фармаце перакладаў, даследаванняў айчынных філолагаў-паланістаў, а таксама актуалізацыі паэзіі польскага пісьменніка ў адукацыйным працэсе ВНУ Рэспублікі Беларусь.

Літаратура

1. Галчыньскі К. І. Сёмае неба. Выбраныя творы: пер. з польск./ Укладальнік і рэдактар А. Хадановіч. Мінск, 2006.
2. Уладзімір Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду! Успаміны, інтэрв'ю, эсэ. Мінск, 2005.
3. Караткевіч У. Збор твораў у васьмі тамах: Т.8, кніга 2. Мінск, 1996.
4. Калеснік У. Максім Танк. Нарыс жыцця і творчасці. Мінск, 1981.